

ALEVİLİK ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

The Journal of Alevi Studies

HAKEMLİ DERGİ

Kış/*Winter* 2018, Sayı/*Issue* 16

6 ayda bir yayımlanır - Ücretsizdir.

ISSN 2146-4421

Ankara, Aralık - 2018

علي

TÜRKİYE'DE ALEVİ-BEKTAŞİ ÖRGÜTLENMELERİ

ALEVİ-BEKTASHI ORGANIZATIONS IN TURKEY

İbrahim GÜL[1]

ÖZ

Alevi-Bektaşi inancının tanınması, cemevlerinin ibadethane olarak kabul edilmesi, inanç öğretimi konusunun ebeveynlere bırakılması konusunda AİHM tarafından alınan kararlar halen Türkiye Cumhuriyeti hükümetince uygulamaya konulmamıştır. Alevi-Bektaşiler hükümetin bu konuda neler yapacağını beklerken, Alevi-Bektaşi dernekleri farklı tavırlar sergilemektedirler. Bu çalışmada, kendilerini Alevi-Bektaşi inancının temsilcileri olarak gören dernek ve vakıfların görüşleri incelendikten sonra bunların bir değerlendirilmesi yapılmıştır. Laik Türkiye Cumhuriyeti'nin birlik ve beraberliğine katkıda bulunacak bir modelin geliştirilmesi önemlidir. Bu model, Hâce Ahmet Yesevî ve Hacı Bektaş-ı Veli'nin "Dört Kapı ve Kırk Makam" öğretisine dayalı olmalıdır. Bu öğretiye dayalı olarak geliştirilecek bir model Alevi-Sünni toplumunu birbirine yaklaştırarak, Türkiye'de tek bir inanç sisteminin oluşturulmasına yardım edebilir. Türkiye Cumhuriyeti'nin laik bir ülke olduğu gerçeğinden hareketle, devletin bütün inançlara eşit mesafede durması gerekir. Alevi-Bektaşi inanç yapılanmasıyla ilgili uygulamalı çalışmaların yapılması önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hacı Bektaş-ı Veli Öğretisi, Alevi Dernekleri, Örgütlenme.

ABSTRACT

Decisions about the recognition of Alevi-Bektashi belief, the adoption of cemevi's as places of worship, leaving religious education to the parents taken by the European Court of Human Rights still has not been implemented by the government of Republic of Turkey. Alevi-Bektashi foundations and associations exhibit different attitudes, while Alevi-Bektashis wait for what the government will do about it. In this study,

Makale geliş tarihi: 09.08.2018, Makale kabul tarihi: 26.11.2018

1 Dr. Öğr. Üyesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-0501-8221.

after evaluating the view of the associations and foundations that see themselves as representatives of Alevi-Bektashi belief, an evaluation of these was made. The development of a model that will contribute to the unity and solidarity of the secular Republic of Turkey is important. This model should be based on Hâce Ahmet Yesevi and Hacı Bektaş-ı Veli's "Dört Kapı Kırk Makam" teaching. A model that will be developed based on these teachings can help to build a single belief in Turkey by bringing the Alevi-Sunni communities together. Considering the fact that the Republic of Turkey is a secular country, the state should stand at the equal distance to all faiths. It has been proposed to conduct applied researches on the structure of Alevi-Bektashi faith.

Keywords: Hacı Bektaş-ı Veli's Teachings, Alevi Associations, Organization.

GİRİŞ

Eğitim en basit anlamıyla insanları terbiye etmektir. Atatürk, Türk Cumhuriyeti'nin yeni nesle vereceği terbiyenin dini değil, milli karakterli olmasını istemiştir. Atatürk'e göre, din eğitimi çağdaş bir anlayışla okullarda verilmelidir (Şimşek, 2011:224). Atatürk eğitimin bilimsel esaslara uygun olmasını, ümmet esasına dayalı Osmanlı'nın düştüğü hataların tekrarlanmaması hedeflenmiştir. Türkiye'de din eğitimi de örgün ve yaygın olmak üzere iki şekilde yürütülmektedir.

Yaygın din eğitimi, halkın din konusunda aydınlatılması, bireylere dini ve milli değerlerin öğretilmesi, dini pratiklerin usulüne uygun yerine getirilmesine yardım edilmesi için toplumun her kesimine yöneliktir (Doğan, 1999:277). Din hizmetlerinin siyasetin dışında ve üstünde tutulmasını isteyen Atatürk, yaygın din eğitimine önem vererek Diyanet İşleri Başkanlığının (DİB) kurulmasını istemiştir. Diyanetin görevi, 'İslam dininin itikat ve ibadet alanıyla ilgili işleri yürütmek ve dini kurumları idare etmek' olarak ifade edilmiştir (DİB, 2013). Bir bakıma, Türkiye'de çoğunluğu Sünni İslam inancını taşıyan insanların örgütlenmesine imkân sağlanmıştır. Alevi-Bektaşilik, İslamiyet'ten ayrı bir inanç olarak görülmediğinden bu örgütlenmenin dışında tutulmuştur.

Alevi-Bektaşiler kapalı bir topluluk iken, postmodern anlayışın (Karaduman, 2010:2897) etkisiyle dışa açılmışlardır. Açılımla birlikte, inanç içinde fikir ayrılıkları gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. Bu açılımının ilk safhasında, az sayıda bölünmeler yerini daha çok bölünmeye bırakırken, Alevi inancını temsil eden kuruluşlar arasında da görüş ayrılıkları gittikçe derinleşmeye başlamıştır. Bazı sivil toplum kuruluşları, kendilerini Alevi-Bektaşi toplumunun temsilcileri olduklarını her fırsatta dile getirirlerken, hükümet edenler de "Alevi-Bektaşi inancının ne olduğu hakkında görüş birliği olmadığını 'ileri sürerek' Alevi inancını" tanımaya pek yaklaşmamaktadırlar. Böylece, Alevi-Bektaşi toplumunun talep ve istekleri sürekli başka bir bahara kalmaktadır.

Kendilerini Alevi-Bektaşi toplumunun savunucuları olarak gören bu kuruluşların, Alevi-Bektaşi inancının "nasıl örgütlenmesi" gerektiğine ilişkin görüşleri birbirinden farklılık göstermektedir. Bu farklılığın temelinde, beklentilerin çeşitliliği yatarken, Alevi-Bektaşi inancının örgütlenme biçimi, laik devlet yapısı, Alevi-Bektaşi ocakları, Alevi-Bektaşi inancının temel esasları gibi kavramların da önemli etkisi bulunmaktadır. Türkiye'de Alevi-Bektaşi inanç temsilcilerinin görüşlerinin bir karşılaştırmasını yapmak, konunun bir dereceye kadar daha iyi anlaşılmasına yardım edecektir.

Yöntem

Bu çalışmanın modeli doküman incelemesidir. Doküman incelemesi, kayıtların ve belgelerin incelenmesi sonucu elde edilen bir araştırma yöntemidir (Karasar, 2005). Böyle bir yöntemde mevcut olan kayıt ve belgeler, veri kaynağı olarak kullanılmaktadır (Rummel, 1968; Best, 1959: Akt. Karasar, 2005). Doküman incelemesi, genel tarama ve içerik çözümlenmesi biçiminde iki şekilde yapılmaktadır. Bu çalışmada genel tarama ve içerik çözümlemesi birlikte kullanılmıştır. Alevi-Bektaşilik kavramı ve günümüze kadar Alevilik-Bektaşilik örgütlenmesi ile ilgili bilgiler taranmış ve bunlardan kuramsal bir çerçeve hazırlanmıştır. Daha sonra, Alevi-Bektaşi dernek ve vakıflarından elde edilen bilgiler çözümlenerek bunların bir değerlendirilmesi yapılmıştır. Toplanan veriler literatürle ilişkilendirilerek bir takım sonuçlara ulaşılmaya çalışılmıştır.

BİR İSLAM İNANCI OLARAK ALEVİLİK VE BEKTAŞİLİK

1. Alevilik

Aleviliğin nasıl ortaya çıktığı konusunda kesin bilgiler olmamakla birlikte, uzun bir sürecin sonunda oluştuğu söylenebilir. Hz. Muhammed'in Hakk'a yürümesinden sonra yapılan halifelik seçimi, Hz. Ali döneminde vuku bulan olaylar İslam ümmetinin parçalanmasına yol açmıştır. Sünni-Şii olarak parçalanan İslam ümmeti geçen zaman içinde mezheplerin ortaya çıkmasıyla kendi içinde fırkalara ayrılarak İslam dinine zarar vermeye başlamışlardır.

Türkler Müslümanlığı kabul ettiklerinde, aralarında mezhep ayrılıklarının olmadığı tahmin edilmektedir. Türkmen kabileleri, İslamiyet'i kabul ederken kendi inançlarıyla birlikte bir sentez yapmışlardır. Bulundukları coğrafyada Şii, Melâmi ve Haydarî akımların etkisinde kalan Türkmenler, Şeriatın katı kurallarına karşı çıkan tasavvuf ehli kişilerin yanında yer almışlardır. Ancak medrese eğitimi alıp büyük kentlerde yaşayan Türklerin çoğunluğu Sünni İslam'ı seçerken, ücra yerlerde ve göçebe hayatı süren Türkmenler Alevi-İslam inancını benimsemişlerdir.

Türk ve Türkmen kabileler arasında inanç ayrımının nasıl oluştuğu konusunda kesin bulgular olmamakla birlikte, ayrımcılığın daha çok siyasi sebeplere dayalı olduğu söylenmektedir (Karaman, 2018; Baş, 2018). Osmanlı Devleti'nin kuruluşundaki birlik ve beraberlik anlayışı devam ettirile-

memiş, I. Selim ile Şah İsmail arasında yapılan Çaldıran Savaşı'ndan sonra ayrılık daha da derinleşmiştir. Buna benzer olaylar sonucunda, Alevi-Sünni İslam inancını taşıyan insanlar arasındaki ilişki ve iletişim bazen bozulmuş ve sağlıklı yürümemiştir (Yağbasan ve Öztürk, 2016:192).

2. Bektaşilik

Bektaşilik, 13. yüzyılda Hacı Bektaş-ı Veli tarafından kurulan bir tarikattır. Kendisinden sonra Abdal Musa tarikatın yaşatılmasına destek olmuştur Tarikatın teşkilatlanmasında Balım Sultan'ın yaptığı düzenlemelerin önemli etkisi olmuştur. Bu nedenle "ikinci pir" olarak anılır. Bektaşilik, Balım Sultan'ın getirmiş olduğu mücerred (evlenmeme) dervişlik teşkilatı iki kola ayrılarak varlığını sürdürmüştür. Birinci görüş, Hacı Bektaş-ı Veli'nin evlendiği ve Çelebiler olarak anılan kişilerin onun "bel" oğlu olduğu; ikinci görüş ise, Hacı Bektaş-ı Veli'nin evlenmediği ve Bektaşiliğin asıl temsilcilerinin onun " yol" evladı olan mücerred dervişler olduğu inancına dayanmaktadır (Maden, 2013:3-4).

Başka bir görüşe göre Bektaşilik Osmanlı'nın hatta bizzat Kanuni Sultan Süleyman'ın kendisinin talimatıyla kurulan bir tarikattır (Kenanoğlu, 2015). Osmanlı dönemindeki ayrımcılık politikalarının bir takım isyanları beraberinde getirdiği ve Osmanlı'nın bu isyanlarla baş edebilmek için bu tarikatı kurduğu söylenmektedir. Hatta tarikatın başına bazen Nakşibendi şeyhlerinin getirildiği belirtilmektedir.

Bektaşi tarikatı bu süre içinde, Sünnilik başta olmak üzere, Hurufilik, Hıristiyanlık ve Masonluk gibi düşüncelere açık tutulduğundan bu fikirlerden oldukça etkilenmiştir (Özdemir, 2014:144- 147). Böyle bir uygulama ile Osmanlı Devleti Alevi hareketlerinin tam olarak kontrol altına alamamış aksine yolun ve erkânın kısmen bozulmasına zemin hazırlamıştır (Özdemir, 2014:23). Bektaşilik 1826 yılında yasaklandıktan sonra, "Alevilik-Bektaşilik" olarak ikisi bir terim haline sokularak Bektaşilik, Alevilikle özdeştirilmiştir. 19. yüzyıla kadar Alevi tabiri yerine daha çok "Kızılbaş" sözcüğü tercih edilmiştir (Maden, 2015:7).

Alevilik ile Bektaşiliğin benzer yönleri olduğu kadar farklılıkları da bulunmaktadır. Bektaşiler Hacı Bektaş-ı Veli'nin evlenmediğine inandıkları için "Bektaşi babası" seçimle iş başına gelir yani soy takip etmez. Hâlbuki Alevilikte inanç önderi olan "dedeler", kendilerinin kutsal bir soydan geldiğini düşünürler ve Alevilik soy takip eder. Her dedenin oğlu da bir dede adayıdır. Böylece Alevilikte "Ocak" sistemi denilen bir uygulama yer almaktadır. Yani her Alevinin başı bir ocağa bağlıdır. Bektaşilik herkese açık bir tarikat iken Alevilik böyle değildir. Alevi olmak irsî bir bağı gerektirir. Bektaşilik bir sufî tarikatı olduğu halde, Alevilik, Şiilik ve İslamiyet öncesi Türk inançlarını içinde barındıran Hz. Muhammed ve Ali soyuna önem veren bir tarikattır (Kutlu, 2008:153–154).

Aklımıza şöyle bir soru gelebilir: "Sünni bir kişi Alevi-Bektaşi olmak istediğinde

nasıl bir yol takip etmesi gerekir?" Elbette bu kişinin öncelikle Bektaşi olmasında bir sakınca görülmez. Bektaşilik tarikat olduğu için kişi bu tarikata girer. Bektaşi babasının huzurunda ikrar verir. Alevi olmak isterse ortaya bazı sorunlar çıkabilir. Örneğin bu kişi hangi ocağa bağlanacaktır? Söz konusu ocağa katılmasına ocağın diğer dedeleri razı olacaklar mıdır? Bu açıklamalara dayalı olarak Alevi-Bektaşi örgütlenmesinde, "Bektaşilik" olarak örgütlenmenin daha kolay olacağı anlaşılmaktadır. Örneğin, bağımsız ocaklara bağlı dedeler, Hacı Bektaş Veli Çelebilerine bağlı dedeler ve dikme dedeler olmak üzere birçok dede ve bunların bağlı olduğu onlarca ocak bulunmaktadır (Yaman, 2000). Alevilikte, dedeliğin soy takip etmesi, çok sayıda dedenin olması, bunların hangisine "dedelik" görevi verileceğinin açık olmaması gibi nedenler Alevi örgütlenmesinde bazı sıkıntıları beraberinde getirecektir.

3. Alevi-Bektaşi Örgütlenmelerine Tarihi Bakış

Cumhuriyetin kuruluşundan sonra çıkarılan tekke ve zaviyelerin kapatılmasına ilişkin kanunla birlikte Alevi-Bektaşi örgütlenmeleri yasaklanmıştır. Ancak Alevi-Bektaşiler gizlilik içinde ibadetlerini yapmaya devam etmişlerdir. Dedeler kış günlerinde taliplerinin bulunduğu yörelere giderek "Görgü Cemleri" başta olmak üzere "Musahiplik Cemi", "Abdal Musa Cemi" gibi toplu olarak ibadetlerini yapmışlardır. Cumhuriyet döneminde köylerde yapılan cemlerin büyük bir gizlilik içinde yapıldığı bilinmektedir. Cemevleri mum ile veya gazyağı ile çalışan bir aydınlatma aracı ile aydınlatıldığından, köye bir yabancı geldiğinde cemevinde yanan ışığın kısılarak azaltıldığı, "mum söndü" yakıştırmasının bu nedenle ortaya çıktığı söylenmektedir. Ünlüsoy (2009:72) böyle bir iftiranın Cumhuriyetten önce Osmanlı Devleti döneminde de var olduğunu belirtmektedir.

Önceki paragraflarda da belirtildiği gibi, Alevi örgütlenmeleri "Ocak" bağlamında olduğu için her talip kendi ocağına bağlı dedeler önderliğinde, inanç ve ibadetlerini yaşamaya devam etmişlerdir. Genel olarak çocuklar da cemlere alınarak, inanca ilişkin bilgi ve uygulamalar sonraki kuşaklara aktarılabilmiştir. Böylece "Geleneksel Alevilik" günümüze kadar yaşatılmıştır. Bektaşilikte ise, belli ilkelere göre seçilen babalar denetiminde cemler yapılmıştır. Baba, Bektaşi tarikatı içinde bir tekkenin başı, nasip ve eğitim isteyenlerin mürşididir. Baba adayı olan derviş, "halife baba" tarafından görevlendirilir. Bir posta atanan babaya bazı emanetler verilir. Bunların yanında bir de icazetname (hüccet) verilir (Erkanname, 2015). Bektaşilikte "baba" olabilmek için böyle bir sürecin izlenmesi önemlidir. Hâlbuki Alevi buyruklarında bir dedenin bilgili olması belirtilmiş olmasına rağmen (Buyruk, 1958), yeterli bilgiye sahip olmayan bazı dedeler, taliplerini aydınlatamamış ve yolun ve erkânın bozulmasına sebep olmuşlardır.

Modern anlamda Alevi-Bektaşi örgütlenmeleri, Alevilerin şehirleşmeye başla-

masıyla ortaya çıkmıştır. Şehirlere gelen Alevi-Bektaşiler dedelerinden ayrı kaldığı için bir süre görgü-sorgu, rızalık, cem gibi ibadetlere katılamamışlardır. Bu süre içinde hangi ocaktan olduğunu unutan Alevi kişilere bile rastlanmaktadır. Şehirleşme farklı bir Alevi-Bektaşi örgütlenmesini beraberinde getirmiştir. Alevi-Bektaşiler önce kendi inanç derneklerini kurmaya başlamışlardır. Bunların bünyesinde cemeveleri oluşturarak inançlarını yaşamaya ve ibadetlerini yapmaya devam etmişlerdir. Devlet Sünni inanca destek olurken, Alevi-Bektaşiler kendi aralarında örgütlenmeye ve kendi imkânlarıyla ibadethanelerini yapmaya ve yaşatmaya çalışmışlardır. Böylece "Modern Alevilik" olarak nitelenen bir Alevilik anlayışı ortaya çıkmıştır. Modern Alevilik birtakım sıkıntıları beraberinde getirmiştir (Salman, 2018:47; Gül, 2017:225).

POSTMODERN DÜNYADA ALEVİLİK-BEKTAŞİLİK ÖRGÜTLENMELERİ

Postmodern (modern ötesi) anlayış dünyada etkisini göstermiş ve sosyal hayatın birçok alanında değişmelere neden olmuştur. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, alt kimliklerin ve farklı inançların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Postmodern kültür parçalanmayı savunurken, özgürlük adına toplumsal veya bilgisel her türlü bütünleşmeye hor bakar (Babacan, 2018:217). Jameson'a (1994) göre, postmodernizm ile birlikte dinin önemi artmış ve en garip dinsel mezheplerin geri dönüşüne zemin hazırlamıştır (Gül, 2016:95). 1980 darbesinden sonra, 1990'lı yıllarda İslami hareketlerin yoğunlaşmasıyla birlikte Alevi gençleri genelde, laikliğin öncüleri olarak sosyal-demokrat görüşlü partiler içinde siyasi faaliyetlerini sürdürmüşler (Özmen, 2011:20), inançlarından çok siyasi faaliyetlere katılarak Alevi-Bektaşi kültüründen uzak kalmışlardır.

Dünya'nın farklı ülkelerinde, Alevi-Bektaşi örgütlenmelerine sıcak bakılırken, Türkiye'de Alevi-Bektaşiler görmezlikten gelinmiştir. Böyle ayrımcılıkları fırsat bilen kapitalist batı, gelişmekte olan ülkelerdeki ayrışmaları desteklemekte ve desteklemeye devam etmektedir. Türkiye'de, Alevi-Sünni çatışmalarında postmodernizmin etkisi görmezlikten gelinmemelidir. Ne yazıktır ki Türkiye'yi yönetenler bu oyunu görememiş, İslam'ın farklı yorumunu benimseyen Alevi-Sünni inançlar arasında birlik ve beraberliği sağlamaya yönelik adımlar atamamışlardır. Yani Hâce Ahmet Yesevî ile Hacı Bektaş Veli'nin birleştirici felsefesi görmezlikten gelinmiştir.

Türkiye'de, Alevi-Sünni inanç ayrımı gözetmeyen, ortak bir İslam inancı oluşturma çabası oldukça önemlidir. Bu bağlamda, Türkiye'de, Alevi-Bektaşilere kendi inançlarını özgürce yaşama haklarının iadesinde, Sünni aydınların gayret ve çabaları daha anlamlıdır. Çünkü nüfusun önemli bir kesimini, Sünni inanca sahip insanlar oluşturmaktadır. Aslında bugün İslam dünyası için en büyük pislik mezhep savaşlarıdır. Batı bu pislikten kurtulmuştur (Özdoğan,

2012). Ancak İslam dünyası bu konuda fazla bir yol kat edememiştir.

Alevi-Bektaşi inancının tanınması ve cem evlerinin ibadethane olarak kabul edilmesi yönünde AİHM kararını müteakip Avrupa'nın birçok ülkesinde "Alevilik dersleri" okullarda bir inanç olarak okutulmaya başlamıştır. Bu ülkelerde Aleviler cemevlerinde ibadetlerini özgürce yapabilmektedirler. Türkiye'de henüz bu konuda bir adım atılmamıştır. Alevileri temsil eden bir kurum bulunmadığından, cemevleri ibadethane olarak kabul edilmemekte, Alevilerin Diyanet İşleri Başkanlığına bağlanmasına da sıcak bakılmamaktadır. Yazıcıoğlu'na göre, Aleviliğin herkesin üzerinde uzlaştığı bir tanımı olmayıp, Alevilerin Diyanette temsil edilmesi başka tartışmaları beraberinde getirebilir (Pamir, 2009). Üçüncü Alevi Çalıştıyı'nda, ilahiyatçılar, cemevlerine yasal statü verilmesini, 'eşit yurttaşlık hakkı' olarak görürlerken, Diyanette temsil edilme konusunda farklı görüşler sergilemişlerdir (Miser, 2009).

Diyanet İşleri Başkanlığı, kurulduğundan bu yana, birçok tartışmanın merkezinde yer almıştır. Bu tartışmalar, Başkanlığın yapısı, işleyişi ve fonksiyonları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Din görevlilerinin %80'inin DİB'in din hizmetinin gereklerine göre oluşmuş bir kurum olmadığını dile getirirken, %40'ı gerçek din hizmetinin "baskıdan uzak" olmasını, %31'i Diyanetin özerk olmasıyla sorunun çözüleceğini belirtmişlerdir. Diyanet İşleri başkanı ve diğer din görevlileri, DİB'in "temsil kuruluşu" olmayıp bir "hizmet kuruluşu" olduğunu dile getirirken, Aleviliğin Diyanette temsilinin söz konusu olamayacağını ifade etmişlerdir (Yıldız, 2002).

ALEVİ-BEKTAŞİ ÖRGÜTLENMELERİNDE LAİK DEVLET YAPISININ ETKİSİ

Anayasadaki ifadesine rağmen, Türkiye'de, laikliğin tüm ilkeleriyle hayata geçirilmesi olanaksız görülmektedir. Çünkü laiklik, Avrupa ülkelerinin sömürgecilik politikaları çerçevesinde, İslam dünyasına dışarıdan dayatılan bir kavram olarak görülür. Bu durum laik yönetim sistemi uygulayan İslam ülkelerinde tartışmalara neden olurken, Türkiye'deki din-devlet-laiklik tartışmalarına zemin hazırlamıştır (Dağcı ve Dal, 2014:46). Din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılığı ilkesinde dünyada üç model bulunmaktadır. Laisizm, dışlayıcı laiklik ve pasif laikliktir. Türkiye'de cumhuriyetin ilk yıllarından ikinci dünya savaşı sonrasına kadarki dönem laisizm; 1946–1950 yılları arasındaki dönem dışlayıcı laiklik anlayışına örnek gösterilebilir (Gişi, 2015:9).

Türkiye'de bazı çevreler cumhuriyeti karşı ideoloji olarak gördüğü için devleti siyasallaşan İslam'dan korumak amacıyla dini işler kontrol altında tutulmaktadır. Yani din, sivil topluma bırakılmayacak kadar hassas bir konudur. Türk halkı ancak laiklik etrafında birleştirilebilir (Duman, 2010:301). Atatürk'e göre, laikliği dinsizlik olarak gösterenler, ilerlemenin karşıtı, gözleri kapalı doğu milletlerinin fanatikleridir

(Borak, 1962:2). Türkiye'de laikliğe karşı dış tehdit dinamiğini, laik-demokratik cumhuriyete "Ilımlı İslam" anlamı yükleme çabası; iç tehdit dinamiğini, çok partili yaşama geçtiğimizden beri laikliğe yönelik tahribatlar oluşturur (Tayhani, 2009:527). Bu tehditlere rağmen, Türkiye Cumhuriyeti, laiklik ilkesine bağlı kalmasının birçok faydasını görmüştür. Laiklik kutsal sayılan konularda, inanç ve düşünce farklılıklarının önüne geçerek işbirliğini artırmaya yardım etmiştir (Dinç, 2008:12).

Türkiye Cumhuriyeti'nin laik yapısı, günümüz Aleviliğinin şekillenmesinde önemli rol oynamış, onların kimliklerini ve kültürlerini koruyup geliştirmelerine imkân sağlamıştır (Alperen, 2009:82). 1937'de anayasal bir ilke olarak benimsenen laiklik, devletin dini kontrol etmesine yardım etmiştir. Türkiye Cumhuriyeti devleti bir taraftan siyasal ve sosyal yapıyı dinin etkisinden arındırırken, diğer yandan Diyanet İşleri Başkanlığı aracılığı ile dini denetim altına almıştır. Ancak Türkiye'de gerçek anlamda laiklik, devletin dinler karşısında tarafsız kalmasıyla sağlanabilir (Mertcan, 2015:324).

CUMHURİYET DÖNEMİNDE ALEVİ ÖRGÜTLENMELERİ

Türkiye'de Alevi-Bektaşi inancının tanınması ve yaşatılmasına yönelik dernek ve vakıfların sayıları fazla olmakla birlikte, Alevi-Bektaşi inancının nasıl yapılandırılacağı ve devletten beklentilerine göre gruplandırıldığında, bunların sayısı azalmaktadır. Araştırmanın amacına uygun olarak Cumhuriyetçi Eğitim ve Kültür Merkezi Vakfı, Alevi-Bektaşi Dernekleri Federasyonu, Pir Sultan Abdal Dernekleri, Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfının görüşleri incelenmiştir.

1. Cumhuriyetçi Eğitim ve Kültür Merkezi Vakfı (Cem Vakfı)

Cumhuriyetçi Eğitim ve Kültür Merkezi Vakfı (Cem Vakfı) 1995 yılında kurulmuştur. Vakfın kuruluş amacı; Alevi İslam anlayışının tüm değerleriyle yaşatılması, araştırılması ve halka anlatılması, tasavvuf kültürünün araştırılması, ortaya çıkarılması, geliştirilip korunmasına yönelik hizmetleri yürütmek olarak sıralanmıştır (Cem Vakfı, 2018a). Vakfın bir televizyon kanalı olduğu için kendi görüş ve fikirlerini aktarma konusunda önemli bir avantaja sahiptir. Vakıf, Diyanet işlerinden bağımsız Alevi İslam İnanç Hizmetleri Başkanlığı Teşkilatı (AİİHBT) içinde Alevi, Bektaşi, Nusayri ve Mevlevi olmak üzere dört başkan yardımcısından oluşan bir teşkilat şeması önermiştir. Teşkilat içinde "Yüksek İstişare Kurulu" ile "Dar Divan Kurulu' da yer almaktadır (Dağlar, 2016). Dar Kapsamlı İnanç Önderleri Temsilciler Meclisi Toplantısı'nda, AİHM kararlarının uygulanmasıyla ilgili bir bildiri yayınlanmıştır. Bildiride, dede, baba ve analardan oluşan kurumlar üstü bir "temsilciler meclisi" oluşturulacağı, bu meclisin Diyanet'e bağlı olmayacağı ve AİHM kararlarının takipçisi olacağı, meclis içinde yer alacak dedeleri her ocağın kendisinin seçeceği bildirilmiştir. Temsilciler

Meclisi, siyaset ve maddi kaygı gütmeyen bir oluşum olarak görevini sürdürecektir (Cem Vakfı, 2018b).

2. Alevi-Bektaşi Dernekleri Federasyonu (ABF)

Alevi-Bektaşi Dernekleri Federasyonu (ABF) 2002 yılında kurulmuştur. Tüzüğünde, ABF'nin amacı, Alevi-Bektaşi kültür ve öğretisini araştırmak, yaşatmak ve tanıtmak için çalışmalar yapmak olarak özetlenmiştir. Federasyon, Alevi-Bektaşi kuruluşları arasında eşgüdüm ve dayanışmayı sağlama görevini de üstlenmiştir. ABF, devletin Aleviliği tanımlama çabalarından vazgeçmesini, zorunlu din derslerine son verilmesini, Cemevlerinin inanç merkezi olarak kabul edilmesini istemektedir. Ayrıca, Alevi yerleşim yerlerine cami yapılmasından vazgeçilmesi, Diyanet İşleri Başkanlığının lağvedilerek nüfus cüzdanlarındaki din hanesi kaldırılması, Hacı Bektaş Dergâhı ve diğer Alevi dergâhları Alevi kuruluşların idaresine verilmesi, basın ve yayın organlarında dinsel hoşgörüsüzlüğü kışkırtan haberlerin engellenmesi istenmektedir (ABF, 2018).

Federasyon bünyesinde, "İnanç Meclisi" "17'ler ve 60'lar Meclisi" ile "Yol Erkân Kurulu" birimleri yer almaktadır. İnanç Meclisi ile ilgili yapılan bir açıklamada: "yol her şeyden uludur" düsturu ile Alevi-Bektaşiler arasında gönül birliğinin sağlanacağı, çağa ve akla uygun olarak ocak ve dergâhların iç işleyişine karışmadan pirler arasında muhabbet ve birliğin artırılacağı açıklamalarına yer verilmiştir (Güzelgül, 2018). Federasyon, "Edremit Alevi Çalıştayı'nda" "ocak sisteminin" Alevilerin geleneksel örgüt yapısı olduğu, Cemevlerini yöneten kişilerin ehil olmaması nedeniyle bu mekânların daha çok "cenaze evi" olarak hizmet verdiği, Alevi dernek ve vakıflarının çekim merkezi olarak görülmediği belirtilmiştir. Ayrıca, Alevi kurumlarındaki ayrışmaların örgütlenmeyi olumsuz etkilediğine, bunun daha çok siyasi nedenlere bağlı olduğuna, çok şubeli örgütlenmelerde genel merkez ile şube ilişkilerinin anti-demokratik olduğuna vurgu yapılmıştır. Buna ilave olarak gençlerin Alevi derneklerine yeterince katılmadıkları belirtilmiştir (Kenanoğlu, 2018).

ABF Edremit Alevi Çalıştayı Taslak raporda, örgütlenmeyle ilgili şu önerilerde bulunulmuştur: (1) Ocak sistemi yeniden yapılandırılması ve kurumlaştırılması (Dedelerden inanç kurulu oluşturma, erkânnamelerin güncellenerek yazıya geçirilmesi, ocakların kayda alınması ve taliplerin yılda bir kez görgüden geçirilmesi), (2) Dernek ve vakıf üyeliğine mana kazandırma (kuruma yeni üye olacaklar için diğer üyelerin rızalığını alma), (3) Kâmil insanlardan oluşan bir "Dar Kurulu" oluşturma, (4) Cemevlerinde inançsal işleyiş ile yönetsel işleyişi birbirinden ayırma (inançsal hizmetlilerin özgün olması ve yönetim kurulunun inançsal alana müdahale etmemesi), (5) Bir "Alevi Birliği" oluşturma (Edremit Belediyesi, 2018; Kenanoğlu, 2018).

3. Pir Sultan Abdal Kültür Derneği (PSAKD)

Pir Sultan Abdal Kültür Derneği (PSAKD) 1988 yılında kurulmuştur. Tüzüğünde, derneğin amacı, Pir Sultan Abdal'ın yaşamı ve felsefesine uygun çalışmalar yapmak, başta Anadolu Alevi kültürü olmak üzere tüm kültürleri yaşatmak ve geliştirmek; demokrasi, laiklik, hukuk devleti ve insan hakları gibi değerlere sahip çıkmak olarak sıralanmıştır (PSAKD, 2018). Kurumsal ilişkiler içinde olduğu dernek ve vakıflar: Alevi Bektaşi Federasyonu, Alevi Kültür Dernekleri ile Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı'dır (PSAKD, 1988). Dernek yetkililerinin yaptığı açıklamada, Alevi örgütlülüğü için çalışıldığı ancak önce Pir Sultan'da birliğin sağlanacağı bildirilmiştir (abcgazetesi, 2018). PSAKD'ye göre Türkiye'de iki türlü örgütlenme bulunmaktadır. Siyasi merkezin yanında yer alan örgütlenmeler diğeri ise PSAKD'nin de içinde yer aldığı muhalif örgütlenmelerdir. Dernek iç barışın sağlanmasına önem verdiklerini belirtirken, devletin kendisini tarikat örgütlenmelerine teslim ettiğini ileri sürmektedir. ABF ile birlikte bir "İnanç Kurulu" oluşturarak eğitim kursları açılacağı ve insanların burada eğitileceği bildirilmektedir (Kılıçgedik, 2016).

Pir Sultan Abdal Kültür Derneği yetkilileri din eğimine yönelik olarak, Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) müfredatını eleştirilerek, Arap ülkelerine bir öykünme olduğu bildirilmiştir. Böyle bir yanlışlığa Sünnilerin de tepki göstermesi gerektiği belirtilmiştir (Arslan, 2018). PSAKD'nin "tüm kültürleri yaşatma" felsefesiyle bazı eylemlere katıldığı ve yöneticilerinin tutuklandığı haberlerine rastlanmaktadır (Birgün, 2018). PSAKD Aleviliğin bir inanç olarak tanınması konusunda devletle işbirliğine sıcak bakmamaktadır. Böyle bir çalışma içinde olan ABF ile ilişkilerin geçici olarak dondurulduğu belirtilmiştir (Umut Gazetesi, 2018).

4. Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı

Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı (HBVAKV) 1994 yılında kurulmuştur. Vakfın genel amacının, demokratik, laik, barış ve hukukun üstünlüğü, insan haklarının en üst düzeyde olduğu bir Türkiye özlemi olduğu belirtilmiştir. Vakfın özel amaçları: Alevi-Bektaşi inancı, kültürü ve öğretisini korumak ve geliştirmek; Alevi-Bektaşi toplumunun hak ve özgürlüklerini kullanmalarını sağlamak ve eşitlikçi, özgürlükçü bir Türkiye'nin yaratılmasına katkıda bulunmaktır (HBVAKV, 2018). Vakıf tarafından yapılan açıklamalarda, Aleviler üzerinde baskı kurulduğu ve yok etmeye yönelik çalışmalar yapıldığı belirtilmiştir. Bunun önüne geçmek için Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Alevi Enstitüsü siyaset bilimcilerin katkılarıyla, Alevi nüfusun yoğun olduğu bölgelerde akademik çalışmaların yapıldığı ve tüm kültür değerlerinin kayıt altına alındığı ifade edilmiştir (Sınayuç, 2015).

1. Büyük Alevi Kurultayı sonuç bildirgesinde, Alevi vatandaşların istekleri

açıklanarak, hükümete "Alevilere yönelik politikaların ve uygulamaların takipçisi olacağız" mesajı verilmiştir. Büyük Alevi Kurultayı'nda, hükümetten, Diyanet İşleri Başkanlığının ve zorunlu din derslerinin kaldırılması talep ettik ancak tam aksine, devlet herkesin "Sünni ve Türk" olmasını istiyor ifadeleri kullanılmıştır (Milliyet, 2012). Vakıf tarafından yapılan açıklamalara göre, Osmanlı'dan günümüze kadar Alevilere bakış açısı değişmemiş, Türkiye Cumhuriyeti hiçbir dönemde laik olmamıştır. Şeyhülislamlık, Cumhuriyet'le birlikte "Adalet Bakanlığı", "Vakıflar Genel Müdürlüğü" ve "Diyanet İşleri Başkanlığı" olmak üzere üç kola ayrılmıştır. Son Diyanet Kanunu ile Diyanet İşleri Başkanlığı daha güçlendirilmiş ve bu kurum Hanefilik dışındaki mezhepleri yok saymıştır. Alevi açılımlarından bir sonuç çıkmazken, hükümet AİHM kararlarını görmezden gelmiştir (Özer, 2018).

5. Alevi-Bektaşi Örgütlenmelerinin Değerlendirilmesi

Türkiye'de, Alevi-Sünni inançlar arasında olduğu gibi, Alevi-Bektaşi örgütleri arasında da bazı ayrılıklar görülmektedir. Aslında Ehl-i Sünnet olarak nitelenen Sünni inanç grupları içinde de farklı mezhep ve tarikatlar yer almaktadır. Sünni İslam ulemaları Alevi-Bektaşi inancını eleştirirken, Alevi-Bektaşi inanç önderleri de karşı tepkide bulunarak Sünni İslam inancını tartışmaya açmaktadırlar. Bu bağlamda, Allah ile kulu arasında olması gereken din ve inanç konusu, çoğu zaman siyasete malzeme yapılmaktadır. Hâlbuki laik bir ülkede buna benzer inanç tartışmalarının yapılması yersizdir.

Pir Sultan Abdal Kültür Derneğinin Türkiye'deki faaliyetlerine bakıldığında, "başta Anadolu Alevi kültürü olmak üzere tüm kültürleri yaşatmak ve geliştirmek" felsefesinden hareketle farklı eylemlere katıldıkları gözlenmektedir. PSAKD yöneticileri, siyasi merkezin dışındaki örgütlenmeler içinde olduklarını dile getirmişlerdir. ABF genel başkanının hükümetin bir bakanı ile görüşmesi hoş karşılanmamış ve ABF ile ilişkiler geçici olarak dondurulmuştur. Devlet kadrolarında Sünni tarikatların örgütlenmelerine dikkat çekilirken, Alevi örgütleri arasında birlik olmadığı dile getirilmiştir. Açıklamalardan PSAKD'nin kendi örgütü içinde de birlik-beraberliği sağlayamadığı anlaşılmaktadır. Özetle, PSAKD'nin Alevi-Bektaşi örgütlenmelerinde devlet ile işbirliğine sıcak bakmadığı anlaşılmaktadır.

Cumhuriyetçi Eğitim ve Kültür Merkezi Vakfının Alevi-Bektaşi örgütlenmeleri konusunda devlet ile işbirliğine açık olduğu anlaşılmaktadır. Alevi-Bektaşi inancının tanınmasında, vakıf hukuksal süreci izleyerek, AİHM kararlarının takipçisi olmuştur. Vakıf, Alevi-Bektaşilerin "ocaklar" yoluyla örgütlenmesine sıcak bakmaktadır. Bu amaçla dede-babalardan oluşan bir "Temsilciler Meclisi" oluşturulması düşünülmektedir. Alevi-Bektaşi inanç örgütünün Diyanet'e bağlı olmasını istememektedirler. Vakfın onursal başkanının hükümetin "akil insanlar grubu" içinde yer alması ve birta-

kım projelere destek olması Alevi-Bektaşi inanç örgütlenmelerinde, devlet ile işbirliği yapmaya özen gösterildiğini doğrulamaktadır.

Alevi Bektaşi Dernekleri Federasyonu, Alevi-Bektaşi inanç örgütlenmesinde "ocak" sistemini kabul etmektedir. Federasyon yetkilileri, Alevi derneklerinin çekim yeri olmadığından ve gençlerin derneklere uğramadığından yakınmaktadırlar. Kentleşme sürecinin örgütlenmede kopukluğa yol açtığı kabul edilirken, ayrışmaların Alevi-Bektaşi örgütlenmelerini olumsuz etkilediği belirtilmiştir. Federasyon yöneticileri bir "İnanç Kurulu" oluşturulmasını önermişlerdir. Federasyon, Alevi-Bektaşi örgütlenmelerinde devlet ile işbirliğine sıcak bakmamaktadır. Federasyon yöneticilerinin, inanç kurulları ile dernek yönetimlerinin birbirinden ayrılması önerisi yerinde bir karardır. Bir araştırmada, katılımcıların bazıları, cemevlerinin, derneklerden bağımsız olmasını, dernek yönetimi nedeniyle cemlerin edep-erkân içinde yürütülmediğini belirtmişlerdir (Gül, 2016).

Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı, Alevi-Bektaşi örgütlenmesine yönelik bir görüşe rastlanmamıştır. Vakıf, Türkiye'de laikliğin korunmasından yanadır. Devletin Alevi-Bektaşilere yönelik görüşü eleştirilirken, herkesin Türk ve Sünni olması istendiğinden bahsedilmiş ve Diyanet'in Hanefilik dışında mezhepleri yok saydığı belirtilmiştir. Vakfın görüşlerinin ABF ile örtüştüğü, Alevi-Bektaşi inanç örgütlenmesi konusunda devlet ile işbirliğine sıcak bakmadığı anlaşılmaktadır.

TÜRKİYE'DE ALEVİ-SÜNNİ İNANÇ ÖRGÜTLENMELERİ

Hace Ahmet Yesevî ve Hacı Bektaş-ı Veli hem Alevi hem de Sünnilerin ortak değerleridir. Hacı Bektaş-ı Veli, şeyhinin "Müjdeler olsun ki Kutb'ul aktâblık senindir. Seni Rum abdallarına baş yaptık" demesiyle Anadolu'ya gelmiştir (Güzel, 1994; 18). Hace Ahmet Yesevi'nin Fakr-nâmesi ile Hacı Bektaş-ı Veli'nin Makâlâti arasındaki benzerlik bunun en iyi kanıtıdır. Otuzdan fazla madde birbirine benzemektedir (Güzel, 1991:33). Bunlar aynı zamanda Türkçe hikmet söyleme geleneğiyle, ilmin öncülüğünü yapmış kişilerdir (Korkmaz, 2001:344).

Hacı Bektaş Veli'nin "Dört Kapı Kırk Makam" öğretisi, Türkler için İslam dinini en iyi biçimde anlama ve yaşama modelidir. Makâlât'ta buyurulmaktadır ki "Hak Teâlâ Âdemi dört türlü nesneden yarattı ve onun evladını da dört bölüğe ayırdı. Bu dört grubun her birini dört türlü ibadete bıraktı" (TDV, 2011:44). Kısacası helal ve haram, pis ve temiz hepsi Şeriat ile bilinir. "… yaş ve kuru müstesna olmamak üzere her şey apaçık bir kitaptadır" (En'am/59) buyurulmaktadır. Yani Müslüman olan herkesin Şeriat kapısında buyurulanları yapması gerekir. Hz. Muhammed, Allah Teâlâ'nın kendisine dört kapının ilmini bildirdiğini ancak Şeriat ilminin anahtarının kendisine verildiğini bildirir. Eğer Hakikati biz öğretsek sünnet olurdu ve sünneti terk etmek olmazdı diyerek (TDV, 2012:30), Şeriatın kendisine, tarikatın ise Hz. Ali'ye ait olduğunu doğrulamaktadır.

İbadet yalnız ve ancak Allah için yapılır. "Yalnız sana ibadet eder ve yalnız senden yardım dileriz." (Fatiha/5) ayetinde buyurulduğu gibi, kulluk ancak Allah'a yapılır. Bu bakımdan insanların nasıl ve nerede ibadet yapacaklarına kendileri karar vermelidirler. Bu cami veya cemevi olabilir. Cemevinin İslam mabedi olarak kabul edilmesi, Hz. Muhammed'in "Yeryüzü bana mescid (secde edilen yer) kılındı" hadisine de uygundur. (Özdoğan, 2012). Alevi-Bektaşiler tarikat ehli olarak Allah'a farklı şekilde ibadet ederken (Gül, 2014:121), oruç tutan ve namaz kılan Alevi-Bektaşilere de rastlanmaktadır (Üstüner, 2017). Bunları asimilasyon olarak değerlendirmek doğru değildir. Aslında Alevi-Sünni ayrımını tamamen ortadan kaldırılmalıdır. Kendisini Müslüman kabul eden insanlar, suni ayrılıkları ve yanlışlıkları tekrarlamak yerine, ortak noktalarda birleşip, İslamiyet'e layık bir şekilde kardeşçe yaşamalıdırlar (Dalkıran, 2002:117).

İnsanların Şeriat ilminin ötesine geçmesi, tarikat, marifet ve hakikat ehli olması hoş görülmelidir. "İnsan-ı Kamil" olmak bir suç değildir. İnsanları Şeriat kapısında kalmaya zorlamak bireyin Hakk'a ulaşmasına engel olmak anlamına gelir. Şeriat ilk kapı olarak haktır ama Şeriat ehli kişiler ham bir Müslümandırlar. Bunun ötesine gitmek bir mürşide bağlanmayı gerektirir. Alevi-Bektaşi felsefesinin temelinde bu anlayış yatar. Alevi-Bektaşilerin bir felsefesinin olmadığı, inanç ve ibadetleri arasında birlik bulunmadığı düşüncesi (Uludağ, 2006) bir yanılgıdan ibarettir. Aleviliğin sınırlı da olsa yazılı kaynakları bulunmaktadır.

Alevi-Bektaşilerin birinci yazılı kaynak kitabı, Kur'an-ı Kerim'dir. Geleneksel Alevi-Bektaşi inancında Kur'an-ı Kerim'in önemli bir yeri vardır. Hacı Bektaş-ı Veli'nin Makâlâtı içinde (Coşan, 1996; TDV, 2011) ve diğer eserlerinde birçok ayet ve hadis bulunmaktadır (Duran, 2007; Özcan, 2008; Güzel, 1991). Alevi-Bektaşi buyrukları önemli diğer yazılı kaynaklardır (Yaman, 2018). Bunlara Alevi edebiyatı, hüsniye, risaleler, tarih kitapları (Özdemir, 2014:25–34), Yedi Ulu Ozan ve ocakların kendileri için hazırlanmış olan erkânnameleri de eklemek gerekir. Kısacası, Alevi ve Sünnilerin bazı kaynakları ortaktır. Aslında geleneksel Alevi-Bektaşilerle Sünni inanç mensuplarını uzlaştırmak mümkündür. Sıkıntılar daha çok şehirleşmenin getirdiği modern Alevilikte görülmektedir. Modern Alevilerin üç alanda özgün sentez yapması gerekir: Şehir hayatının şartlarına göre öğretisini oluşturarak dinsel-sosyal kurgusunu üretme, devlet ile olumlu bir düzlemde ilişki kurarak diyalog içinde olma, dinsel bilgiyi sözden yazıya geçirme (Yıldırım, 2012:157).

ALEVİ-BEKTAŞİ İNANÇ ÖRGÜTLENMESİNDE BİRLEŞTİRİCİ BİR MODEL

Türkiye'de din-devlet işleri bazı Avrupa ülkelerine göre farklılık göstermektedir. Avrupa ülkelerinin çoğunda, devlet kısmen dinle ilişkisini koparmıştır. Bulgaristan ha-

riç hemen bütün Avrupa ülkelerinde dini gruplar faaliyetlerini yapmak için devletten izin bile almazlar. Dini cemaatin devlette kaydı olması, dini grup ve cemaatlere vergi muafiyeti, devlet yardımı ve din eğitimi alma gibi konularda katkı sağlar (Şencan, 2011:85-86). Fransız anayasası belirli bir dine veya kiliseye referansta bulunmaz. Kamu kurumları halkın dini konularda isteklerini karşılamaz ama devlet kurumları aracılığı ile dini cemaatlerin faaliyetlerini denetler. Cumhuriyet herhangi bir dini tanıyıp desteklemediği gibi, herhangi bir cemaatin ve din adamlarının maaşını ödemez (İsam, 2008:116 -121).

Türkiye'de sorun, devletin Sünni-Hanefi mezhebe yönelik hizmet vermesi, bunun dışındaki dini cemaatleri tanımamasıdır. Bunların başında, önemli bir çoğunluğu oluşturan Alevi-Bektaşi topluluğu gelmektedir. Birçok Avrupa ülkesi Aleviliği bir inanç olarak tanınmış olmasına ve okullarda Alevilik dersleri okutulmasına rağmen, Türkiye'de bu konuda bir çalışmaya rastlanmamaktadır (LDT, 2016:8). Devletin, Alevi-Bektaşi inancını tanıması, diğer tarikatları da tanıması anlamına gelebilir. Bu durumda diğer tarikatlarda benzer isteklerde bulunabilirler. Ancak Sünni tarikatların itikat ve ibadet biçimleri birbirine benzerlik gösterdiği, bunların hepsinin ibadethanelerinin benzer olduğu, toplu ibadetlerini camide yaptığı gözden uzak tutulmamalıdır (İslam Mezhepleri, 2018).

Din-devlet ilişkilerinin örgütlenmesinde devlet dini kontrol altında tutmak ve dini cemaatlerin faaliyetlerini yakından takip etmek istiyorsa bir "Din Hizmetleri Yürütme Birimi" adı altıda siyaset üstü bir kurum oluşturabilir. Bu birim bünyesinde bütün inançları temsil eden daire başkanlıkları oluşturulur. Bu daire başkanlıklarına her inancın en yetkili kişisi getirilerek bütün inançların kendi cemaatleriyle birlikte inançlarını yaşamalarına olanak sağlanabilir. Böylece, Avrupa ülkelerinde olduğu gibi, devlet din işlerini tamamen cemaatlere bırakarak, denetleme görevini üzerine alır. Böyle bir uygulama, devleti din görevlilerine ücret ödeme yükünden kurtaracağı gibi, bütün inançlara karşı eşit mesafe almasına ve kaynaklarını farklı alanlarda kullanmasına da yardım eder. Kısaca, böyle bir uygulamayı hayata geçirmek, Diyanet İşleri Başkanlığının tasfiye edilmesi anlamına gelmektedir.

Hâlihazırda Diyanet İşleri Başkanlığı hükümete bağlı bir kurum olarak ister istemez siyasal tarafsızlığını kaybetmiştir. Diğer taraftan yapısı oldukça büyümüş ve hantallaşmıştır. Türkiye bütçesinin önemli bir kısmının ayrıldığı -8,3 milyar Türk Lirası- (Gökdemir, 2018) Diyanetin tasfiye edilmesi pek kolay olmayabilir. Ancak buradaki işgörenler yeni yapı içinde sivil toplum kuruluşları içinde görev alabilirler. Elbette bu yeni örgütlenmeden sonra bu kişilere hizmetlerinin karşılığı, bu inancın mensupları tarafından ödenecektir. Yani bunlar devletten maaş alma yerine, bu inancı yaşamak isteyen kişilerin ödemiş olduğu aidatlar veya yardımlarla yetineceklerdir.

Alevi-Bektaşi inanç toplulukları Diyanet İşleri Başkanlığına bağlanmaya pek sıcak bakmadıkları gibi, aynı kaygıları Diyanet İşleri mensupları da taşımaktadırlar. Bu bakımdan Alevi-Bektaşi İslam inancını Diyanete bağlamanın doğru olmayacağı ortadadır. Ancak bir ülkede iki tane din işleri kurumunun olması da mantıklı değildir. Kaldı ki insanlar inandığı şekilde yaşayamıyorlarsa, "dünya imtihanı" da geçerliğini ve güvenirliğini kaybeder. Elbette böyle bir durum dünya hayatını da olumsuz etkiler. Toplumsal düzen olumsuz etkilediği gibi insan ilişkilerinin bozulmasına sebep olur. İnsanların dini inançlarını yaşaması konusunda onları özgür kılmak aslında farklı inançları birbirine yaklaştırır. Devlet bütün dinlere ve inançlara eşit mesafede olacağından toplumun devlete karşı güveni de artar.

Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarında, devlet dini cemaat ve tarikatlara eşit mesafede durmaya çalışmıştır. Bu tarikatlar devlet yönetimine farklı şekilde destek sağlamışlardır. Ahi Teşkilatı dürüst ve ahlaklı iş adamlarının ortaya çıkmasına, Alevilik-Bektaşilik gibi inanç grupları ahlaklı ve faziletli insanların yetişmesine ön ayak olmuşlardır. Yesevilik ve Mevlevilik gibi tarikatlar ülkede birlik ve beraberliğin tesisine önemli katkılar sağlamışlardır. Osmanlı Devleti'nin merkezileşme politikaları, bu cemaatlere müdahale etmesi ve devletin Şeriatın dışında inançlara karşı olumsuz tutum takınmasıyla sıkıntılar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu bakımdan Türkiye Cumhuriyeti'nin benzer hatalardan kaçınması ve devletin bütün inançlara karşı eşit mesafede durması gerekir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Alevilik-Bektaşilik inançlarının temel felsefeleri aynı olmakla birlikte aralarında bazı farklılıklar bulunmaktadır. Bektaşilerde, babanın belli bir süreçten geçerek "inanç önderi" olması iyi bir uygulamadır. Alevi dedelerinde inanç önderi olmak için soya bağlı olması ve belli bir soydan olan herkesin "inanç önderi" olması ise, eleştiriye açıktır. Her ne kadar Alevi buyruklarında dedenin bilgili olması, Kur'an ve kitaptan haberdar olması belirtilmiş ise de bunların pek dikkate alınmadığı görülmektedir. Bu bakımdan Alevi-Bektaşi örgütlenmelerinde, "inanç önderi" olacak kişinin liyakatle işbaşına gelmesi önemli bir husustur.

Anadolu'ya yapılan göçlerde Alevi-Sünni ayrımının olmadığı böyle bir ayrımın daha çok siyasi nedenlere dayandığı, Osmanlı Devleti'nde bazı padişahların tutumlarının bunu daha da derinleştirdiği bilinmektedir. Alevi-Bektaşiler cumhuriyetle birlikte farklı örgütlenmeler içine girmişlerdir. Postmodernizm ve şehirleşmeye bağlı göçler Alevi-Bektaşilerin farklı biçimde örgütlenmelerini zorunlu kılmıştır. Bu örgütlenmelerde, cemevleri dernek ve vakıflara bağlı olduğundan, farklı Alevilik uygulanmalarına rastlanmaktadır. Böyle bir uygulama "Geleneksel Aleviliğin" bozulması yol açmıştır.

Kendilerini Alevi-Bektaşi inancının temsilcileri olarak gören Alevi-Bektaşi vakıf ve derneklerinin görüşleri arasında benzerlikler olduğu kadar ayrılıkların da olduğu anlaşılmaktadır. Beklentilerin çeşitliliği, örgütlenme biçimi, Alevi-Bektaşi inancının felsefesi gibi konularında ayrılıklar görülürken laik devlet yapısının korunması, ocak sisteminin yaşatılması gibi konularda benzerlikler göze çarpmaktadır. Cem Vakfı, Alevi-Bektaşi inanç yapılanmasını devlet ile işbirliği yaparak çözümlemeye çalışırken diğer dernek ve vakıfların böyle bir uygulamaya pek sıcak bakmadıkları görülmektedir.

Alevi-Bektaşi inancının tanınması, cemevlerinin ibadethane olarak kabul edilmesi, din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinin kaldırılmasına yönelik görüşler arasında da bazı farklılıkların bulunduğu anlaşılmaktadır. Alevi-Bektaşi inancının tanınması yönünde Cem Vakfı'nın daha çok hukuki bir süreci izlediği ancak diğer dernek ve vakıfların ise daha farklı bir çözüm yolu aradığı görülmektedir. Alevi-Bektaşi örgütlenmelerinde ortak bir anlayışın olmaması, "bu inancının tanınması", cemevlerinin ibadethane olarak kabul edilmesi ve camiler gibi elektrik, su gibi ihtiyaçlarının karşılanması gibi hak ve isteklerin elde edilmesini geciktirmekte ve güçleştirmektedir.

Bu sonuçlara dayalı olarak, Türkiye Cumhuriyeti devletinin birlik ve bütünlüğüne zarar vermeyecek bir örgütlenmeye gitmenin daha doğru olacağı düşünülmelidir. Alevi ve Sünni inancın mensupları bir arada yaşamak zorundadırlar. Türkiye Cumhuriyeti laik bir ülke olup, aslında Sünni inanç yapılanmasına bile gerek bulunmamaktadır. Türkiye'de farklı inanç yapılanmalarına kapı aralandığında, ülkenin bir din devletine dönüşeceği muhakkaktır. Böyle bir uygulama, beraberinde rekabeti getirerek ülkenin milli birlik ve bütünlüğüne zarar verecektir. Bu bakımdan Türkiye'de bütün İslam inançlarını kucaklayan bir inanç yapısının oluşturulması daha mantıklı görülmektedir.

Böyle bir yapılanma için en uygun model, Hâce Ahmet Yesevi ve Hacı Bektaş-ı Veli tarafından geliştirilen Dört Kapı Kırk Makam öğretisidir. Böyle bir model Alevi-Sünni ayrımcılığını ortadan kaldıracağı gibi, Alevi-Bektaşi toplumu arasında da birlik ve bütünlüğün oluşturmasına yardım edecektir. Diğer yandan Alevi-Bektaşi yazılı kaynaklarının gün yüzüne çıkarılması, "Alevi-Bektaşilerin ortak bir inanç anlayışı yoktur" tezini çürütürken, Alevi inancının temel esasları ile Sünni (Ehl-i Sünnet) inancının temel esaslarının aynı olduğu düşüncesinde, ortak bir İslam anlayışı etrafında birleşmenin temelleri atılmış olacaktır.

Türkiye Cumhuriyeti devletini idare edenler, halkın Şeriatın ilerisinde bir kapıya (Tarikat kapısına) yönelmelerini engellemek yerine, aksine teşvik etmelidirler. İnsanların daha ahlaklı ve faziletli olması, hiç şüphesiz ülkenin yararına olacaktır. İnsanların eline, diline, beline sahip olması, yol kardeşi olması, kul hakkı yememesi, her yıl görülmesi-sorulması, insanların birbirinden razı olmasında ne gibi bir kötülük aranabilir. Diğer taraftan laik devletin inanç işlerini

organize etmemesi, eğer bu yapılamıyorsa hiç olmazsa bütün inançlara karşı eşit mesafede durması, herkesin inandığı şekilde yaşama hakkına müdahalede etmemesi gerekir. Binlerce yıldır aynı topraklar üzerinde yaşamış ve yaşayacak olan Alevi-Sünni inançların varlığını devam ettirmesi, hükümetlerin içten ve samimi politikalarına bağlıdır. Bu araştırma sonuçlarına dayalı olarak şöyle bir öneri yapılabilir: Türkiye'de Alevi dernek ve vakıflarının üst düzey yöneticilerinin görüşleri alınarak, uygulamalı bir çalışma yapılabilir ve elde edilen sonuçlar kuramsal çalışmalarla karşılaştırılabilir.

KAYNAKÇA

Abcgazetesi (2018). Pir Sultan Abdal Kültür Derneği Genel Başkanı belli oldu. https://www.abcgazetesi.com/arsiv/pir-sultan-abdal-kultur-dernegi-genel-baskani-belli-oldu/haber-84916. 16.11.2018.

ABF (2018). Alevi Birlikleri Federasyonu Tanıtım Broşürü. http://www.alevifederasyonu.org.tr/abfhakkindadetay.php?id=3. 15.11.2018.

ALPEREN, Abdullah. (2009). "Alevi(lik) Modernleşmesine Dair Düşünceler". DEM Dergi, S. 2(6), s. 76-82.

ARSLAN, Cebrail. (2017). PSAKD Genel Başkanı Gani Kaplan: AKP hükümeti 'Cihat'tan vazgeçmeli. https://www.pirha.net/psakd-genel-baskani-gani-kaplan-akp-hukumeti-cihattan-vazgecmeli-video-74875.html/16.11.2018.

BABACAN, Abdurrahman. (2018). Siyaset, Postmodern Kimlik ve Gençlik. Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, S. 6(1), s. 211-228.

BAŞ, Sinem. (2018). Şii-Sünni oyunu ve gerçek karşı saf. http://www.yenimesaj.com.tr/sii-sunni-oyunu-ve-gercek-karsi-saf-H1294955.html. 20.11. 2018.

Birgün (2018). 16 PSAKD üye ve yöneticisi "örgüte yardım ve yataklık" iddiasıyla tutuklandı.https://www.birgun.net/haber-detay/16-psakd-uye-ve-yoneticisi-orgute-yardim-ve-yataklik-iddiasiyla-tutuklandi-209308.html. 16.11.2018.

BORAK, Sadi. (1962). Atatürk ve Din. İstanbul.

Buyruk (1958). İmam Cafer Buyruğu. (Ed. S. Aytekin). Ankara.

Cem Vakfı (2018a). Amaç ve Faaliyetlerimiz. http://www.cemvakfi.org/pages/kurumsal/6/amac-ve-faaliyetlerimiz. 15.11.2018.

Cem Vakfı (2018b). Cem Vakfı Alevi İslam İnanç Hizmetleri Başkanlığı; Dar Kapsamlı İnanç Önderleri Temsilciler Meclisi Toplantısı Sonuç Bildirgesi. http://www.cemvakfi.org/pages/Haber/183/dar-kapsamli-inanc-onderleri-temsilciler-meclisi-toplantisi-sonuc-bildirgesi. 15.11.2018.

COŞAN, Esad. (1996). Makâlât. Ankara.

DAĞCI, Gül Tuğba; Dal, Adnan. (2014). Osmanlı'dan Günümüze Din-Devlet ve Laiklik Tartışmaları. Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi, S. 2(1), s. 37-47. http://dergi.cicr.org.tr/

DAĞLAR, Ali. (2016). Cem Vakfı'ndan hükümete 'gizli' proje: Alevi İslam İnanç Hizmetleri Başkanlığı. http://www.diken.com.tr/cem-vakfinin-hukumete-sundugu-gizli-proje-alevi-islam-inanc-hizmetleri-baskanligi/. 15.11.2018.

DİB (2013). Kuruluş ve Tarihi Gelişim. http://www.diyanet.gov.tr/tr-TR/Kurumsal/Detay//1/diyanet-isleri-baskanligi-kurulus-ve-tarihcesi. 29.11.2018.

DİNÇ, Sait. (2008). Atatürkçü Düşünce Sistemine Göre Lâiklik İlkesi. http://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/sait_dinc_ataturkcu_dusunce_sistemi_laiklik.pdf. 25.11.2018.

DOĞAN, Recai. (1999). Cumhuriyetin İlk Yıllarında Tevhîd-i Tedrîsat Çerçevesinde Din Eğitim-Öğretimi ve Yapılan Tartışmalar. Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi Sempozyumu (4-6 Aralık 1998 İzmir). Ankara.

DALKIRAN, Sayın. (2002). Alevi Kimliği ve Anadolu Aleviliği Üzerine Bir Deneme. Ekev Akademi Dergisi, S.6(10), s. 95-117.

DUMAN, M. Zeki. (2010). Türkiye'de Laiklik Sorununun Siyasal Temelleri. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, S.7(2), s. 285-302.

DURAN, Hamiye. (2007). Besmele Tefsiri, Alevi Bektaşi Klasikleri I. Ankara.

Edremit Belediyesi (2018). "Alevi Çalıştayı Sona Erdi", Erişim Tarihi: 16.11.2018, http://www.edremit.bel.tr/2018/03/13/edremit-belediyesi-sanat-atolyesinden-kadinlar-gunu-sergisi-2/

En'am Suresi (2018). "En'am Suresi 59. ayeti Türkçe Kur'an Mealleri", Erişim: 16.11.2018 http://www.kuranmeali.org/6/enam_suresi/59.ayet/kurani_kerim_mealleri.aspx

Erkanname (2015). "Alevi Bektaşi Geleneğinde Dede, Baba", Erişim tarihi: 4.12.2018 https://yesilkandil.wordpress.com/2015/03/25/alevi-bektasi-geleneginde-dede-baba/

Fatiha (2018). "Fatiha Suresinin anlamı", https://www.kuransitesi.com/fatiha-suresi/Erişim: Tarihi 17.11.2018.

GİŞİ, Erdal. (2015). Laiklik Kavramının Kronolojik Evrimi, The Journal Of Europe - Middle East Social Science Studies, 1(1), 1-13. www.jemsos.com

GÖKDEMİR, Nurcan. (2018). "Diyanet'e 7.7 milyar az geldi, yarım milyar ek istedi". BirGün Gazetesi. https://www.birgun.net/haber-detay/diyanet-e-7-7-milyar-az-geldi-yarim-milyar-ek-istedi-226450.html. 16.11.2018.

GÜL, İbrahim. (2014). İtikat, Amel ve Ahlak Bağlamında Alevi-Bektaşi ve Sünni İnançların Karşılaştırılması. Alevilik Araştırmaları Dergisi, S. 8, s.117-130.

GÜL, İbrahim. (2016). "Günümüzde Alevi-Bektaşiliğin Temel Sorunları: Samsun (Atakum) Pir Sultan Abdal Derneği'ne Bağlı Cemevi Örneği". Atakum'a Akademik Bir Bakış Yeni Atakum, Samsun.

GÜL, İbrahim. (2017). "Türkiye'de ve Almanya'da Alevilik Yapılanmaları Üzerine Bir Tartışma". Alevilik Araştırmaları Dergisi, S. 13, s. 205-230.

GÜL, İbrahim. (2018). "Alevi İnanç Önderlerinin Hizmetkâr Liderlik Davranışları". Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, S.38, s. 61-78.

GÜL, Ertan Cem. (20106). "Postmodern Sanrı ve Yabancılaşma Gerçeği". Toros Üniversitesi İisbf Sosyal Bilimler Dergisi, S. 3 (6), s. 75-107.

GÜZEL, Abdurrahman. (1994). "Hacı Bektaşi Veli'nin Hayatı ve Eserleri". Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, S. 1, s. 15–21.

GÜZEL, Abdurrahman. (1991). "Ahmed Yesevî'nin Fakr-nâme'si ile Hacı Bektaş Veli'nin Makalat'ı Arasındaki Benzerlikler". Milletlerarası Ahmed Yesevî Sempozyumu Bildirileri, Ankara 1992, s. 33-43.

GÜZELGÜL, Hüseyin. (2018). İnanç Meclisi Hakkında. http://www.alevifederasyonu.org.tr/inancdetay.php?id=1. 15.11.2018.

HBVAKV. (2018). Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı (Tarihçe ve Örgütlenme). http://www.hacibektasvakfi.web.tr/menu/9/tarihcemiz/. 16.11.2018.

İsam (2008). Avrupa Birliği Ülkelerinde Din-Devlet ilişkisi Hukuki Yapı, Din Eğitimi, Din Hizmetleri. İstanbul.

İslam Mezhepleri (2018). Sünni Mezhepler, Sünnilik (Ehli Sünnet vel Cemaat). http://islamdamezhepler.blogspot.com/p/sunni-mezhepler.html. 10.12.2018.

KARADUMAN, Sibel. (2010). "Modernizmden Postmodernizme Kimliğin Yapısal Dönüşümü". Journal of Yaşar University, S. 17(5), s. 2886:2899.

KARAMAN, Hayrettin. (2018). Sünni-Alevi İlişkisi. http://www.hayrettinkaraman.net/yazi/turkiyeveislam/0049.htm. 20.11.2018.

KARASAR, Niyazi. (2005). Bilimsel Araştırma ve Yöntemi. Ankara.

KELEŞ, Reyhan. (2017). Yedi Ulu Ozan'ın "Yedi" Sembolizmi". Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, S. 83, s. 49-79.

KENANOĞLU, Ali. (2018). "ABF Edremit Alevi Çalıştayı (Örgütlenme ve Birlik masası sunumu)". http://alikenanoglu.net/abf-edremit-alevi-calistayi-orgutlenme-ve-birlik-masasi-sunumu/2458. 15.11.2018.

KENANOĞLU, Ali. (2015). "Yeniçeri Ocağı ve Bektaşilik", https://www.evrensel.net/yazi/75498/yeniceri-ocagi-ve-bektasilik.10.12.2018.

KILIÇGEDİK, Melek. (2016). Gani Kaplan: Mühim olan iç barışın sağlanması. 16.11.2018 https://www.evrensel.net/haber/289549/gani-kaplan-muhim-olan-ic-barisin-saglanmasi. 16.11.201.

KORKMAZ, Seyfullah. (2001). Ahmed Yesevî ve Hacı Bektaş Veli Aralarındaki Bağlar, Bağlar, Fikirleri, Tesirleri ve Türk İslâm Edebiyatına Katkıları. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S.11, s. 325-355.

KUTLU, Sönmez. (2008). Alevilik-Bektaşilik Yazıları Aleviliğin Yazılı Kaynakları Buyruk, Tezkine-i Şeyh Safi. Ankara.

LDT (2016). Alevi Açılımında Çözüme Odaklanmak: Reform Adımlarına İlişkin Öneriler ve Yol Haritası, Alevi Raporu, İstanbul.

MADEN, Fahri. (2013). Bektaşi Tekkelerinin Kapatılması (1826) ve Bektaşiliğin Yasaklanması Yılları. Ankara.

MERTCAN, Hakan. (2015). Karşılaştırmalı Olarak Türkiye'de Laiklik. s. 305-327. http://www.ayk.gov.tr

Milliyet (2012). "Büyük Alevi Kurultayı Ankara'da Yapıldı." http://www.milliyet.com.tr/buyuk-alevi-kurultayi-ankara-da-yapildi-gundem-1489280/

MİSER, Behzat. (2009). "İlahiyatçılar Alevilerin Diyanet'te temsilinde ayrıştı", Haber Arşivi, http://www.radikal.com.tr/politika/ilahiyatcilar-alevilerin-diyanette-temsilinde-ayristi-950603/ Erişim: 25.11.2018.

Nahl Suresi (2018). "Ayet Meali". http://www.kuranmeali.org/16/nahl_suresi/23.ayet/kurani_kerim_mealleri.aspx. 17.11.2018.

ÖZCAN, Hüseyin. (2008). Hacı Bektaş Veli'nin Fatiha Tefsiri. Millî Folklor, S. 80, s. 39-52.

ÖZDEMİR, İskender. (2014). Aleviliğin Yazılmayan Tarihi. Ankara.

ÖZMEN, Fazilet Ahu. (2011). "Politik Bir Gençlik Kuşağı: Post 80 Alevi Gençliği". Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, S. 3 (1), s.11–22.

PAMİR, Balçiçek. (2009). "Aleviler-diyanette-temsil-edilemez", Gazete Habertürk-Balçiçek Pamir'in Röportajı. https://www.haberturk.com/polemik/haber/134729-aleviler-diyanette-temsil-edilemez#. 25.11.2018.

PSAKD (2018). Pir Sultan Abdal Kültür Derneği Tüzüğü. http://www.yenimahalle-pirsultan.org.tr/. 16.11.2018.

PSAKD (1988). Pir Sultan Abdal Kültür Derneği Şubeleri. http://www.pirsultan.org/subeler/

SALMAN, Cemal. (2018). "Türkiye Göç ve Kentleşme Süreçlerinde Alevi Deneyiminin Yeri: Bir Dönemlendirme Önerisi". Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Gazi Akademi Genç Sosyal Bilimciler Sempozyumu 2017 Özel Sayısı, s. 24-51.

SINAYUÇ, Volkan. (2015). Ercan Geçmez: "Aleviler Özüne Dönmeli". http://www.corumhaber.net/guncel/ercan-gecmez-aleviler-ozune-donmeli-h36813.html. 16.11.2018.

ŞENCAN, Hüdai. (2011). Bazı Ülkelerde Din ve Devlet İlişkisi. Ankara.

ŞİMŞEK, Eyüp. (2011). "Atatürk'ün Din Eğitimi ile İlgili Görüşleri". A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED], S. 45, s. 219–234.

TAYHANİ, İhsan. (2009). "Türkiye Cumhuriyeti'nin Temeli: Laiklik". Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, S. 43, s. 517–529.

TDV (2011). Makâlât, Alevi-Bektaşi Klasikleri. Haz: A. Yılmaz, M., Akkuş ve A. Öztürk). Ankara.

TDV (2011). Kitâb-I Cabbar Kulu, Alevi-Bektaşi Klasikleri. Haz: O. Eğri. Ankara.

Umut Gazetesi (2018). "Pir Sultan Abdal Kültür Derneği ABF ile İlişkilerini Dondurduğunu Açıkladı".http://umutgazetesi12.org/pir-sultan-abdal-kultur-dernegi-abf-ile-iliskilerini-dondurdugunu-acikladi/. 16.11.2018.

ULUDAĞ, Süleyman. (2006). "İnanç ve İbadet Hayatı Bakımından Alevi-Sünni Karşılaştırması". Köprü Üç Aylık Fikir Dergisi, S. 98 (62), ?

ÜNLÜSOY, Kamile. (2009). "Alevi-Bektaşi Geleneğinde Kadına Bakış Denemesi". e-makâlât Mezhep Araştırmaları, S. II/2, s. 55-90.

ÜSTÜNER, Süleyman. (2017). Gerçekname. http://www.ekitaprojesi.com/books/gercekname

YAĞBASAN, Mustafa; ÖZTÜRK, Ali. (2016). "Kültürlerarası İletişim Bağlamında Alevi-Sünni Dikotomisi: Tunceli ve Elazığ Örneği", Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S. 4(2), s. 175–196.

YAMAN, Ali. (2018). "Aleviliğin Yazılı Kaynakları ve Alevi Buyrukları Hakkında". https://www.alevibektasi.eu/index.php?option=com_content&view=article&id=754:aleviliin-yazl-kaynaklar-ve-alevi-buyruklar. 21.11.2018.

YAMAN, Ali. (2000). "Anadolu Aleviliğinde Ocak Sistemi ve Dedelik Kurumu." Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi. ERVAK. Ürgüp. Türkiye. 23–28 Ekim 2000.

YILDIRIM, Rıza. (2012). "Geleneksel Alevilikten Modern Aleviliğe: Tarihsel Bir Dönüşümün Ana Eksenleri". Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi, S. 62, s. 135-162.

YILDIZ, M. Cengiz. (2002). "Resmi Dinsel Bürokrasinin Temsilcisi Olarak Diyanet ve Alevilik". Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, S. 1 (1), s. 1-17.

